ФОНД НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
МИНИСТЕРСТВО НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА

Списание за наука „Ново знание”
ISSN 2367-4598 (Online)
Академично издателство „Талант“
Висше училище по агробизнес и развитие на регионите - Пловдив

New Knowledge Journal of Science
ISSN 2367-4598 (Online)
Academic Publishing House “Talent”
University of Agribusiness and Rural Development - Bulgaria

http://science.uard.bg

CURRENT PROBLEMS IN THE ACCOUNTING AND ANALYSIS OF EQUITY IN THE BULGARIAN COMMERCIAL BANKS

Antoniya Stefanova
University of national and world economy - Sofia

Abstract: This paper represents the specific characteristics of accounting for banking operations. Special attention is drawn to the particularity of the accounting information as a tool for valuation and analysis of bank equity. Accounting system in the bank is considered as a source of information for the equity and also for the analysis and supervision over the bank activity. CAMELOS rating system and methodology of CAEL rating are shortly introduced. The aim is to illustrate one of the approaches for analysis and supervision over equity and activity of the bank. The conclusion of the performed analysis is that in the current conditions of operation of our country’s banking system it is necessary to pay more and more attention to the opportunities which are given by the accounting information for bookkeeping and analyzing of the banks’ equity.

Key words: accounting, equity, commercial bank, analysis, capital adequacy, accounting information, rating, supervision

АКТУАЛНИ ПРОБЛЕМИ ПРИ СЧЕТОВОДНОТО ОТЧИТАНЕ И АНАЛИЗ НА СОБСТВЕНИЯ КАПИТАЛ НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ В БЪЛГАРИЯ

Антония Стефанова
Университет за национално и световно стопанство - София

Резюме: Настоящият доклад представя особеностите в счетоводното отчитане в търговските банки. Особено внимание се обръща на спецификата на счетоводната информация като инструмент за оценка и анализ на собствения капитал на банките. Счетоводната система в банките е разгледана като източник на информация за капитала на банките и като източник на

информация за анализ и надзор над банковата дейност. В съкратен вариант е представена системата за надзорен преглед над капитала CAMELOS и методологията за поставяне на CAEL рейтинг, като целта е да се представи един от вариантите за анализ и надзор над собствения капитал и дейността на банката. Заключението от направения анализ е, че в настоящите условия, при които функционира банковата система в страната ни, е необходимо да се обръща все по-голямо внимание върху възможностите, които предоставя счетоводната информация за отчитането и анализа на собствения капитал на банките.

Ключови думи: счетоводство, собствен капитал, търговска банка, анализ, капиталова адекватност, счетоводна информация, рейтинг, надзор

ВЪВЕДЕНИЕ

Счетоводното отчитане и анализът на банковия капитал са постоянен обект на множество научни и практически изследвания в национален и глобален мащаб. Това е така предвид значимостта на банковия капитал за финансовата стабилност на отделните банки, банковата система и икономиката като цяло. Проблемите, свързани с капитала, имат съществено значение за управлението на икономическите системи. Въпреки това, в икономическата наука няма единство относно определението на капитала като икономическа категория, както и по въпросите за състава, структурата и значението на собствения капитал. От друга страна, счетоводната наука като клон на икономическата наука се занимава с капитала като приложно понятие в рамките на предприятието, защото счетоводството като приложна дейност и отчетно – информационна система се организира и осъществява в предприятието. В настоящия доклад фокусът е върху собствения капитал в банките – като актуален в момента проблем, като целта е обективно представяне на счетоводните въпроси и дискусии по темата.

Настоящият доклад е насочен към проблемите, възникнали и придобили съществен характер в теорията, методологията и практиката на счетоводството в национален и международен аспект.

СЧЕТОВОДНОТО ОТЧИТАНЕ И АНАЛИЗ НА СОБСТВЕНИЯ КАПИТАЛ НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ В БЪЛГАРИЯ

Собственият капитал в банките представлява един вид защитен буфер за клиентите, поради което се налага нормативното му регламентиране от националното законодателство и международната счетоводна практика. В тясна връзка със собствения капитал на банките е и показателят капиталова адекватност и доколко в българските банки тя отговаря на заложените изисквания в Базелското споразумение.

Всички тези факти правят темата на настоящата разработка особено актуална в сегашния момент. Особено след като в последно време засилено се дискутират и обществено обсъждат проблемите в банковата ни система и надзорът над банковите капитали.

Същностните характеристики на съвременното счетоводство го определят едновременно като организирана научна система от специални знания (счетоводна наука), нормативно – регламентирана и организирана дейност (практика) и информационен ресурс за управление на стопанските системи. Единството и разнообразието във формите на проявление са предпоставки за възникването и съществуването на отделни направления (клонове) на счетоводството. В тях на базата на общите определения и характеристики на предмета, на метода и организацията на счетоводството се обособяват специфични обекти на отчитане, прилагат се конкретни счетоводни методи и се създава адекватна организация, нормативна уредба и счетоводна практика.

Счетоводството на банките е едно от първите и основни направления на счетоводството. „В исторически аспект то е първата форма на проявление на счетоводството като информационна и контролна система“[1]. Неговите особености са непосредствено обусловени от спецификата на банковата дейност като обект на отчитане. Наред с наличните във всяко предприятие обекти на счетоводството в банките възникват и се обособяват самостоятелни, характерни само за тях отчетни обекти. Те се пораждат от особеното естество на банковите операции и сделки, каквито са например: приетите парични депозити – резултат от пасивните банкови операции; разплащателните операции, свързани с банково посредничество при безналичните плащания и други. Много характерно за банките е и това, че нерядко чрез счетоводството банковите сделки не само се отразяват, но и се реализират. Например при посредничеството на банките безналичните плащания между предприятията на практика се извършват чрез задължаване (дебитиране) и заверяване (кредитиране) на сметки. Основание за това е обмяната на информация по електронен път между участниците в разплащанията. По този начин за разлика от плащанията в брой, които се осъществяват чрез вещественo-енергетични връзки, плащанията по безналичен начин чрез банково посредничество стават само въз основа на предаване и приемане на информация, осигурявана от счетоводството, т.е. чрез информационни връзки. Плащането не само се отчита, но и се прави чрез счетоводството. То се смята за действително и окончателно едва след като са направени съответните счетоводни записвания (заверяване и задължаване на сметките), което означава, че без счетоводни записвания няма безналични плащания. Това дава основание да се твърди, че банковата дейност не само се отчита, но и в известна степен се осъществява посредством системата на счетоводството. Същите заключения може да се направят и относно банковите сделки по формиране на депозити и предоставяне на заеми, които в преобладаващата си част се извършват по безналичен начин.

Основните функции на счетоводството – информационна, аналитична и контролна, намират специфично проявление в счетоводството на банките. Те са методологична основа за значението му като основен източник на информация за управлението на банките. Чрез счетоводството се осигуряват данни за установяване, анализ и контрол на активите, пасивите, собствения капитал, приходите и разходите. Банковата дейност като обект на отчитане и управление е съвкупност от специфични по вид стопански операции (сделки), които се различават по съдържание, начин и технология на осъществяване и по срокове за изпълнение. Неспазването на отделни изисквания за реда и начина на извършване на дадена сделка, както и забавата в нейното изпълнение понякога могат да доведат до сериозни последици за банката и до санкции по силата на банковото законодателство. Такива са например някои случаи при сделки с платежни средства в чуждестранна валута, при сделки с ценни книжа, доверителни операции, разплащания, при отпускане и погасяване на заемите, начисляване на лихви. В това отношение счетоводството на банките се използва не само за идентифициране и реализиране на операциите, но и за тяхното текущо регулиране и контролиране на основата на информация, създавана при текущото счетоводно отчитане. Прилагат се и някои от методите на управленското счетоводство (счетоводния анализ) в банките. Например за поддържането на някои съотношения в капитала (финансов ливъридж), за определянето на оперативната печалба, на маржа в лихвите и пр.

По своя обхват, функции и роля счетоводството на банката до голяма степен придобива значението на национално счетоводство. Концентрацията на голяма част от

[1] Пергелов, К. Ст. Стоянов. Счетоводство на банките. София, 1994, с. 15.

паричната маса на страната и посредничеството при осъществяването на търговските сделки създават условията за това в банките да се фокусират многобройни и значителни по обем и важност връзки и отношения между стопанските субекти в държавата. Това прави създадената в банката информация важна и необходима за работата на другите предприятия и стопански системи, както и за органите, които регулират и контролират тяхната дейност и отношенията им с държавата. Всички те имат нужда от подходяща, достоверна и сравнима информация, която да им помага при оценката на финансовото състояние и резултатите от дейността на банката; тази информация им е полезна и при вземането на икономически решения. Такова значение например има информацията, която се осигурява от банките за емисията и наличието на пари в обращението, за приетите парични депозити по видове депозанти, валута и срокове, за наличните средства по разплащателни и други специални сметки, за предоставените заеми по групи заемополучатели, видове валута, размери и срокове, за сделките с ценни книжа и с чуждестранна валута, за плащанията по стокооборот на страната и с чужбина, за средствата на отделните видове бюджети и други.

По-широкото значение и приложение на банковата информация дава отпечатък върху съдържанието и организацията на счетоводството в банките. Преди всичко е налице много широка номенклатура на отчетността, която изисква по-разгърната система на счетоводни сметки и подробно аналитично отчитане. В състава на активите на банките преобладават финансовите активи. Това изисква специално внимание от страна на счетоводството за адекватното им идентифициране като финансови инструменти, за правилната им класификация по установени критерии, точна оценка, отчитане на риска и други.

В банките е силно развита и често се прилага системата на задбалансовото отчитане. Това се обяснява със сериозното присъствие на обекти във вид на чужди активи, получени като обезпечение или приети за съхранение и управление, условни вземания и задължения и други подобни, които се отразяват по задбалансови сметки. По-конкретно, в банките това са: приети активи за обезпечение по предоставени заеми, новоемитирани акции за увеличаване на капитала, условни разчети по гаранции и по акредитиви без покритие, разрешени, но неизползвани кредити и кредитни линии и други задбалансови ангажименти.

Много от извършваните в банката операции имат еднороден и системно повтарящ се характер. Това позволява да се прилага широко системата на унификация и стандартизация на използваните документи, както и да се определя предварително редът за придвижване и обработване на съдържащата се в тях информация, т.е. да се внедрят широко стандартите. В световен мащаб се разширява системно глобализацията на банково дело. При това положение не може да се използва и особено да се интерпретира правилно информацията ако тя не е съобразена с изискванията на международните стандарти – ако не са уеднаквени дефинициите на понятията и методите за обработка на документите и на съдържащата се в тях информация.

Счетоводната система е основен източник на информация за анализ и оценка на банковия капитал. При оценяването и анализирането на банковия капитал може да се проследи спазването на сроковете за извършване на записаните вноски, за да разкрият акционери изпаднали в забава, да се установят дължимите от тях лихви за просроченото време в полза на банката. Чрез счетоводната информация за основния капитал може също така да се проследи дали е спазено изискването на Закона за кредитните институции, съгласно което срокът за извършване на записаните вноски не може да бъде по – дълъг от 6 месеца от вписването на решението. Акционерите, които не направят уговорените вноски в определения срок, дължат на банката лихви за просрочието. При забава на парични вноски банката може да търси обезщетение за

претърпени вреди. Счетоводната информация дава добри възможности за проследяване дали лихвите и паричните обезщетения се събират от сметките или се приспадат от дивидентите на акционера, ако същият не бъде изключен. Те не би трябвало да увеличават основния капитал, а да се разпределят в резервите на банката. В тази връзка водената счетоводна отчетност дава възможност да се проследи коректното отразяване на тези изменения в счетоводните регистри и да се анализират събитията, които са ги породили.

Създадената от счетоводството информация се използва за вътрешен и външен контрол върху дейността на банките. Вътрешният контрол се осъществява от специализирани звена (служби) на банката, работещи в тясно сътрудничество със счетоводството, от което получават основните данни за нуждите на контрола. Външният контрол се упражнява от Централната банка и по-конкретно от нейното управление за надзор на банките. Банковият надзор използва предимно информацията, получена от счетоводството на банките, и затова в съответствие с банковото законодателство Централната банка поставя пред тях някои предварителни условия и изисквания за изготвянето, систематизирането и представянето на счетоводната информация.

По-конкретно надзорът над кредитните институции за спазване на нормативните изисквания и основните принципи на разумна банкова дейност се осъществява от Дирекция „Надзорно наблюдение на кредитните институции“ към Управление „Банков надзор“ на БНБ. Важна роля за ефективността на надзора от страна на Централната банка изиграва именно създаваната в банките счетоводна информация, която служи като база за изготвяне на всички отчети за надзорни цели.

Веднъж годишно в рамките на процеса на надзорен преглед на всяка кредитна институция се поставя рейтинг по системата CAMELOS, а при текущия дистанционен надзор се поставя периодично CAEL рейтинг. Наименованието на системата CAMELOS е получено като съвкупност на анализираните и оценявани компоненти – „C“ (capital), капитал и капиталова адекватност; „A“ (assets quality), качество на активите; „M“ (management), управление, равнище на мениджмънта; „E“ (earning), ефективност, доходност; „L“ (liquidity), ликвидност; „O“ – операционен риск и „S“ – чувствителност към пазарен риск. При рейтинговата система CAEL се оценяват само част от гореизброените компоненти – капитал, качество на активите, доходност и ликвидност. Системата CAMELOS е въведена като формализиран процес за оценка на риска и предприемане на оздравителни мерки и надзор над проблемните банки. Идеите и процедурите за ефективен текущ банков надзор и инспекции на място са описани в Наръчник за банков надзор. В наръчника са разработени надзорните инструменти, свързани с осъществяването на текущ надзор и инспекциите на място. В тях са включени изготвянето на месечни и тримесечни доклади за финансовото състояние на всяка банка и поставянето на CAEL рейтинг на база анализ на представяните от банките отчети за надзорни цели, както и доклади от проведени тематични или пълни инспекции на място в банките. При официалната рейтингова система на риска, на всяка банка се присъжда комплексен рейтинг въз основа на оценката на отделните компоненти и съгласно унифицирани критерии и принципи. [2] При определянето на комплексен рейтинг на банката следва да бъдат анализирани и оценени редица фактори. Обикновено тези фактори включват:

- Адекватност на капиталовата база, собствен капитал и резерви за осигуряване на текущите операции и за бъдещото развитие на банката;
- Качество на кредитите, инвестициите и другите активи;

[2] Наръчник – Система за оценка на риска, Дирекция „Надзорно наблюдение на кредитните институции“, Управление Банков надзор на БНБ.

- Възможност за генериране на приходи, ефективност от банковата дейност; покриване на загуби, плащане на задължения по лихви, депозити и адекватна защита на средствата на вложителите;
- Способност за адекватно управление на банковата ликвидност и изискванията за финансиране;
- Адекватно финансово обслужване и своевременно поемане на ангажименти по депозити;
- Възможност на управителното тяло да администрира всички страни на финансовата дейност, да управлява поетите рискове и да прогнозира проблеми и необходимост от промени;
- Анализ на качеството на вътрешния контрол в банката, адекватността на кредитната, инвестиционната и счетоводната политики;
- Спазване на нормативните изисквания.

Функционирането на рейтинговата система гарантира постоянно внимание от страна на регулаторния орган за установяване на проблеми в банковия сектор, открояване на банките, които се нуждаят от по-специално внимание и по-строги надзорни мерки. Заключенията на инспекторите за общото състояние на банката се обобщават в комплексен рейтинг, който обобщава цялостната проверка на седемте основни CAMELOS компонента.

Счетоводната отчетност създава систематизирана счетоводна информация за нуждите на анализите и оценките на вътрешните и външните органи за надзор, инспекции и регулиране. За да бъде адекватна на съвременните изисквания тази информация е необходимо да отговаря на редица изисквания. Както посочва проф. К. Пергелов „За да се постави счетоводството в съответствие с изискванията, които предявява пазарната икономика, следва да се усъвършенстват и развият неговите основни функции. Задачата е да се постигне по – пълно и резултатно участие на счетоводството при анализиране и прогнозиране на финансовото състояние.“[3] Така например за надзорните анализи на капиталовата адекватност на банките по CAMELOS и CAEL скалите е необходимо изграждането на такава автоматизация на счетоводството, която да позволява получаване на данни в реално време, както и генерирането на редица обобщаващи справки, разшифровки, отчети, които да са своевременен и надежден информационен източник.

Като обобщение може да отбележим, че само надеждна, достоверна и своевременна счетоводна информация може да даде реална възможност на регулаторните органи за оценка на:

- Финансовите резултати от дейността на банката;
- Финансовите позиции – капиталова позиция, ликвидност и платежоспособност;
- Надеждността на моделите за идентифициране и оценка на риска и методите за неговото управление;
- Адекватността и надеждността на възприетата от банката счетоводна политика;
- Способността на управленския персонал, както и качеството на надзора на акционерите.

Динамичният характер на процесите и събитията в икономиката и необходимостта от своевременното им идентифициране и адекватно управление изискват непрекъснато да се обогатяват и актуализират икономическите знания и

[3] Пергелов К., „Счетоводната теория и методология в прехода ни към пазарна икономика“, Доклад пред научно-практическа конференция „Счетоводството в условията на пазарна икономиа“, 02-03.12.2002г., София, с.19.

стопанската практика, вкл. счетоводните познания и счетоводната практика. В този план в настоящата разработка са разгледани някои актуални проблеми на счетоводното третиране и представяне на собствения капитал на банката.

Развитието на българската банкова система през последните години и функционирането й в сегашните икономически условия правят все по-значими въпросите за счетоводното отчитане и финансово-счетоводният анализ на собственият капитал на банката. В резултат на направената разработка, бих могла да обобщя, че в днешния динамичен и глобално развиващ се свят значимостта на банките, като важна част от икономическия живот на всяка страна, е огромна. Хората разчитат на банките за съхраняване на спестяванията им, за подпомагане на бизнеса им, за инвестиции в обществено значими обекти и др. Това поражда и необходимостта от сериозен контрол и особено внимание за сигурността и стабилността на банковата система. Именно за това въпросът за собствения капитал на банките стои винаги на дневен ред при обществени обсъждания и дискусии, свързани с банковия надзор.

ЛИТЕРАТУРА

1. Пергелов, К.,Ст. Стоянов. Счетоводство на банките. София, 1994, с. 15.
2. Пергелов, К. Счетоводната теория и методология в прехода ни към пазарна икономика, Доклад пред научно-практическа конференция „Счетоводството в условията на пазарна икономика“, 02-03.12.2002 г., София, с. 19.
3. Пожаревска, Р., Л. Рангелова, Ст. Стоянов. Счетоводство на банките. София, 2006.
4. Стоянов, Ст. „Акционерният капитал в счетоводството. София, 2009.
5. Стоянов, Ст., Д. Фесчиян. Финансово-счетоводен анализ в банките. София, 2009.
6. Фесчиян, Д. Счетоводството като източник на информация за управление на капиталовата адекватност на банките и новото базелско споразумение за капитала. София, 2005.
7. Наръчник – Система за оценка на риска, Дирекция „Надзорно наблюдение на кредитните институции“, Управление Банков надзор на БНБ.